

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményei

Építészeti mű átépítése

Ügyszám: SZJSZT 1/2006

A megbízó által feltett kérdések:

1. Arra tekintettel, hogy mind az épületegyüttes részét képező épületrész, mind pedig az egykori alsóházi üléstermet érintő legutolsó belsőépítészeti átalakítás az 1960. és 1965. közötti időszakban a K. Vállalat tervdokumentációja alapján épült meg, jogosult-e az M., mint az épületegyüttes jelenlegi tulajdonosa – figyelemmel a Legfelsőbb Bíróság *fentiekben hivatkozott*¹ döntéseire – a K. Vállalat engedélye nélkül – ezen épületrészek 1960. és 1965. közötti rekonstrukcióját megelőző eredeti állapot, illetve eredeti stílusjegyek szerinti helyreállítására irányuló rekonstrukciós és felújítási tervezési, illetve kivitelezési munkálatok elvégzésére – jelen esetben közbeszerzési eljárás keretén belül – harmadik személynek megbízást adni?
2. Amennyiben a Tisztelt Szerzői Jogi Szakértő Testület az első kérdésre nemleges választ adna, akkor kérdésünk az, hogy az M.-nek, mint az épületegyüttes tulajdonosának kitől kell engedélyt kérnie a felújítási és rekonstrukciós munkálatok elvégzéséhez? Az M.-nek – figyelemmel a Legfelsőbb Bíróság *fentiekben hivatkozott* ítéletére – a K. Vállalattól, mint a szerzői vagyoni jogok jogosultjától és/vagy az épületegyüttes tervdokumentációinak eredeti magánszemély szerzőjétől/szerzőitől, mint a személyhez fűződő jogok jogosultjától/jogosultjaitól kell-e engedélyt kérnie? E körben kérdezzük továbbá, hogy a K. Vállalat, illetve az egyéb szerzői személyhez fűződő jogosultak részéről ún. joggal való visszaélésnek minősül-e, ha ezen engedély megadását – az M. részéről történő egyidejű, méltányos díj felajánlása ellenére – megtagadják?
3. Amennyiben az első kérdésre a Tisztelt Szerzői Jogi Szakértő Testület nemleges választ ad, kérdésünk továbbá az, hogy az M. alappal hivatkozhat-e a K. Vállalat kizárólagos szerzői jogaira, és erre tekintettel, alappal mellőzheti-e az egyébként előírt közbeszerzési eljárás megindítását, úgy, hogy a K. Vállalattal köt szerződést az épületegyüttes egészének felújítási és rekonstrukciós tervezési munkálatainak elvégzésére, figyelembe véve azt, hogy a K. Vállalat esetleges szerzői jogosultságába tartozó épülettervek megközelítőleg 10-15%-ot, de maximum 20 %-ot tesznek ki az épületegyüttes rekonstrukcióval érintett egészéhez képest?

¹ A megkereső a megkeresésben hivatkozott a BH 427.2005. szám alatt közzétett Pfv. 20.303/2005. sz. határozatára, illetve a Pf IV. 24 712/2001/6. sz. határozatra, melyekre a szakvélemény is kitér.

Az eljáró tanács szakvéleménye:

I. Ténybeli és jogi kiindulópontok

A megkeresésben ismertetett tényállás szerint az M. tulajdonában áll a ... szám alatti épületegyüttes. Az épületegyüttes eredetileg – részben a középkori ún. „Szerecsen-ház” romjain – az 1780-as években épült, majd 1873-ban, illetve 1928-ban, funkcionális átalakítással együtt átépítésre került. A megkeresés tárgyát az az épületrész (mely kiegészítése egy eredeti épületnek) képezi, amely a fenti épületegyüttes második világháborúban elpusztult, másik két épületrészt „összekötő” eleme helyére 1966-ban épült, a kor építészeti ízlésének megfelelő 3 szintes, lapostetős, vasbeton kivitelben. A „épületrész” tervezését és kivitelezését (ideértve a közműveket is) a K. Vállalat végezte el.

A megkeresés oka, hogy az M. fel kívánja újítani a tulajdonában álló fent megjelölt épületegyüttest, és a felújítás során az 1960-as években épült épületrész az M. elképzelései szerint lebontásra kerülne, helyén pedig az eredeti XVIII. századi barokk stílusú épületrész rekonstruálására kerülne sor. Mindehhez az M. az 1960-as években a K. Vállalat által készített építészeti és közműterveket nem fogja felhasználni.

* * *

Tekintettel arra, hogy az épületrész helyén álló 1870-ben épített, majd 1928-ban átépített épületrész nagyrészt megsemmisült, illetve lebontásra került, így az adatok, műleírások szerint nem maradt fenn olyan elem, amely az egyéni-eredeti jelleget tükrözte volna, nem volt arra szükség, hogy az eljáró tanács az 1960-as években történt átépítés szerzői jogi szempontú jogszerűségét vizsgálja.

A megkereső által feltett kérdés(ek) megválaszolásának kiindulópontja a szóban forgó épületrész szerzői jogi megítélése.

A szerzői jogi oltalom feltételeit a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. tv. (a továbbiakban: Szjt.) az alábbiakban határozza meg:

„1. § (1) Ez a törvény védi az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat.

(2) Szerzői jogi védelem alá tartozik - függetlenül attól, hogy e törvény megnevezi-e – az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása. Ilyen alkotásnak minősül különösen:

(...)

h) a rajzolás, festés, szobrászat, metszés, könyomás útján vagy más hasonló módon létrehozott alkotás és annak terve,

(...)

k) az építészeti alkotás és annak terve, valamint az épületegyüttes, illetve a városépítészeti együttes terve,

(...)

(3) A szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítélettől.

(...)"

Az eljáró tanács a megkereső által rendelkezésre bocsátott műleírások, tervek, rajzok alapján megállapítja, hogy a szóbanforgó épületrész az Sztj. 1. §-a által a szerzői jogi védelem feltételeként megkövetelt egyéni-eredeti jelleg szintjét eléri, és kellő formájú kifejtésére tekintettel építészeti műnek minősül. Az épületrész tervei pedig mint építészeti alkotás tervei szintén szerzői jogi oltalom alatt állnak: a szerzői jogosultat tehát a tervre vonatkozóan is megilletik a szerzői jogi törvényből fakadó személyhez fűződő és vagyoni jogosultságok.

II.

Az eljáró tanács által megválaszolandó jogkérdés: az épülethez fűződő tulajdonjog és az építészeti műhöz fűződő szerzői jog viszonya

A fent megfogalmazott kiindulópontok alapján az eljáró tanács véleménye szerint a megkeresésbe foglalt első kérdés megválaszolásához szükséges tisztázni, hogy milyen viszonyban állnak egymással egy építészeti alkotás tekintetében a szerző személyhez fűződő (illetve vagyoni) jogai és a tulajdonost megillető tulajdonjogból fakadó jogosítványok

- általában,

- a megkeresésben leírt esetben.

2.1 A tulajdonjog és a szerzői jog viszonya általában, az irányadó bírói gyakorlat

2.1.1

A *tulajdonjog* alapján a tulajdonosnak joga van a tulajdonában álló dolgot használni, hasznait szedni, azzal rendelkezni (Ptk. 98-99-112. §§). A tulajdonjog szükségképpen magában foglalja a dolog megváltoztatásához, átalakításához vagy szélsőséges esetben akár megsemmisítéséhez fűződő jogot is.

A *szerzői jog* alapján a szerzőt megilleti – többek között – a szerzői személyhez fűződő jogok keretében a mű egységéhez, az ún. műintegritáshoz fűződő jog. Ennek alapján „a szerző személyhez fűződő jogát sérti művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása vagy más olyan megváltoztatása vagy megcsorbítása, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes.” (Sztj. 13. §)

Az Sztj. 67. § (1) bekezdése, a fenti általános szintű szabályhoz képest az építészeti művek tekintetében a következő rendelkezést is tartalmazza: „A mű jogosulatlan megváltoztatásának minősül az építészeti alkotás vagy a műszaki létesítmény tervének a szerző hozzájárulása nélkül történő olyan megváltoztatása, amely a külső megjelenést vagy a rendeltetésszerű használatot befolyásolja.”

Az eljáró tanács utal még az Sztj. 50. §-ában foglaltakra is, mely szerint: „Ha a szerző a mű felhasználásához hozzájárult, a felhasználáshoz elengedhetetlen vagy nyilvánvalóan szükséges, a mű lényegét nem érintő változtatásokat köteles végrehajtani. Ha e

kötelezettségének nem tesz eleget, vagy nem tud eleget tenni, a felhasználó a változtatásokat hozzájárulása nélkül is végrehajthatja.”

A Testület a fenti rendelkezéseket összefüggésükben vizsgálva több korábbi állásfoglalásában is részletesen foglalkozott a mű integritásához fűződő szerzői személyiségi jog építészeti művekre való alkalmazásával (ld. újabban pl. az SzJSzT 35/02., illetve az SzJSzT 26/04. sz. szakvéleményeket). Az eljáró tanács a Testület említett szakértői véleményeiben foglalt értelmezési gyakorlatot követve megállapítja, hogy az Szjt. 13. §-a és 67. § alapján a szerzőnek az építészeti művek tekintetében a mű integritásához fűződő joga abban az esetben sérül, amennyiben az alkotás – az 50. §-ban foglaltakat szükségképpen túllépő – megváltoztatásának eredményeképpen a külső megjelenés a lényegét érintő mértékig eltorzul, megcsonkul, illetve a külső megjelenés vagy a rendeltetésszerű használat oly módon változik meg, hogy az a szerzői becsületet, a szerző jóhírnevét sérti.

2.1.2

Amennyiben a szerzői mű dologban testesül meg, mely tulajdonjog tárgya (pl. épület), és a tulajdonos személye nem esik egybe a szerzővel, illetve a szerzői jog jogosultjával, a kétfajta, egyaránt kizárólagos jog összeütközésbe kerülhet, amennyiben a tulajdonos a tulajdonában álló dologon fennálló tulajdonjoga keretében úgy kívánja azt (pl. átépítéssel) megváltoztatni, hogy az sérti az építészeti alkotásra vonatkozó sajátos, fent meghatározott tartalmú műintegritás jogát.

Mind a dologi tulajdonjog, mind a szerzői jog (annak vagyoni és személyhez fűződő eleme) egyaránt részesül az alkotmányos védelemben.² Ezen jogok összeütközése esetén valamelyik jog szükségképpen korlátozásra kerül. Ilyen esetekben egyfelől sem a szerzői jog „természetes” belső korlátai [azaz a szerzői jogokat időben korlátozó védelmi idő (Szjt. 31. §), illetve a szabad felhasználás jogintézménye (Szjt. IV. fejezet, 33-41. §§)], másfelől sem a dologi jogi tulajdonjog Ptk.-ban gyökerező korlátjai önmagában nem elégségesek az összeütközés kiküszöbölésére.

Ebből fakadóan eseti jogalkalmazói döntés szükséges arról, hogy a szerzői jog „kívülről”, azaz a tulajdonjog által korlátozható-e, és ha igen, milyen mértékben, illetve konkrét esetben milyen módon. A döntést a jogalkalmazó az adott esetben jelentőséggel bíró személyes érdekek összemérésével döntheti el, figyelemmel a tulajdonjog és a szerzői jog háttérben álló általános, illetve az adott esetben konkrétan is felmerülő társadalmi érdekekre is. Az érdekek összemérése csak a tárgyi jog síkján történhet meg, tehát csak akkor, ha a tárgyi jog erre kaput nyit. Ez pedig a kizárólagos jogok gyakorlására is irányadó, mind a dologi jogi tulajdonjogra, mind az Szjt. 3. § útján a szerzői jogra is vonatkozó magánjogi alapelvei közös rendelkezés, a rendeltetésszerű joggyakorlás elve, és ez elvbe ütköző joggyakorlásra előírt jogkövetkezmény alkalmazása.

2.1.3

Az építészeti műhöz fűződő szerzői jog és a tulajdonost megillető tulajdonjog ütközése tárgyában irányadó bírói gyakorlatból az eljáró tanács az alábbi lényeges megállapításokat emeli ki:

² A tulajdonjog oltalmáról az Alkotmány 13.§ (1) bekezdése rendelkezik, a szerzői vagyoni jogok védelmét az Szjt. miniszteri indoklása – az Alkotmánybíróság gyakorlata (pl. 814/B/1990 AB-döntés) alapján – szintén a tulajdonjog oltalmából vezeti le. A szerzői személyhez fűződő jogok alapjaként az Szjt. miniszteri indoklása az ezen a téren kiterjedt alkotmánybírói gyakorlat által az általános személyhez fűződő jogok forrásaként is megjelölt 54.§ (1) bekezdésre hivatkozik.

- A Legfelsőbb Bíróság elvi jelentősége miatt *BH 427.2005. szám* alatt közzé is tett Pfv. 20.303/2005. sz. határozatában megállapítja, hogy „a tulajdonosi jogok rendeltetésszerű gyakorlása nem eredményezheti a tervezőnek az építményhez fűződő szerzői joga megsértését”. A határozat indokolásában a Legfelsőbb Bíróság rámutat arra, hogy „annak megítélésénél, hogy egy építmény, mint a szerzői jogi védelem alá eső építészeti alkotás megváltoztatása (átépítése, átalakítása) jogosulatlanul történik-e, abból kell kiindulni, hogy a szerzői jog gyakorlása nem ütközhet a tulajdonosnak – a Ptk. 99. §-ában biztosított – a dolog célszerű zavartalan használatához fűződő jogával. A tulajdonost megilleti az a jogosultság, hogy a tulajdonában álló épületet – ha annak igénye, illetve szükségessége a részéről felmerül – átépítse (annak építészeti kialakítását, rendeltetését, stb. megváltoztassa), vagy akár elbontsa azt. (...) Ha tehát egy építészeti alkotást létrehozó tulajdonosi (megbízói) igény megszűnt vagy megváltozott, a tervező a szerzői jogára hivatkozással nem akadályozhatja meg az épület mindenkori tulajdonosát az objektum átépítésében vagy elbontásában, és nem kifogásolhatja ezt azon az alapon, hogy ez értelemszerűen az általa készített tervektől való eltérést jelent.” A Legfelsőbb Bíróság szerint tehát a tulajdonosi igénynek a dolog célszerű és zavartalan használatából fakadó megváltozása az adott esetben alapul szolgálhat a szerzői jog korlátozására. Ennek alapján a szerzői jogosult túrni köteles az építészeti mű megváltoztatását még akkor is, ha e megváltoztatás adott esetben az Szjt. 13. és 67. §-ait sérthetné.
- Hasonló, némiképpen árnyaltabb megfogalmazást tartalmaz a Legfelsőbb Bíróság konkrét ügyben hozott, közzé nem tett, de a megkereső által a Testületnek megküldött *Pf IV. 24 712/2001/6. sz. ítélete*: „A tulajdonos a törvény által biztosított tulajdonosi jogosítványait a jogszabályok keretei között, ezen belül a Ptk. 2-5. §-aiban foglaltak figyelembevételével gyakorolhatja. Megilleti tehát az a jogosultság, hogy a tulajdonában álló épületet, ha annak reális igénye felmerül, átalakítsa, bővítse, funkcióját, rendeltetését megváltoztassa, vagy ha azt szükségesnek tartja, az épületet lebontsa, vagy az épületet teljes egészében átépítse. Ezek a rendelkezések önmagunkban nem sértik a tervezőt megillető szerzői jogokat.” A konkrét esetben a Legfelsőbb Bíróság úgy ítélte meg, hogy az 1960-as években átépített tárgyban középület (az egri Gárdonyi Géza Színház) „az 1990-es években már nem elégítette ki a vele szemben támasztott követelményeket és társadalmi igényeket”.

A fenti ítélkezési gyakorlatból tehát leszűrhető, hogy a tulajdonos tulajdonjogból fakadó jogosultságaival – akár a szerző Szjt.-ben megfogalmazott személyhez fűződő jogát fogalmilag sértő módon is – akkor élhet, ha az alkotás megváltoztatásához, vagy akár az épületben megtestesülő alkotás megsemmisítéséhez fűződő érdek mögött olyan szükségszerű („reális”), magán- vagy társadalmi igény áll, amellyel szemben a szerzői jog gyakorlása rendeltetés ellenes joggyakorlásnak minősülhet. Ezt a mérlegelést azonban esetenként kell elvégezni.

Ezt értelmezve az eljáró tanács rámutat arra, hogy a fenti „reális igény” fogalmába – megfelelően mérlegelve a szerző és a tulajdonos érdekeit is – általában nem tartozna bele egy olyan megváltoztatás, amely pusztán a tulajdonos saját ízléséből fakad.

Ha helyi építési szabályzat írja elő az épület lebontását, megváltoztatását, vagy egy adott stílusban történő átépítését, akkor általánosságban is kimondható, hogy a tulajdonosnak az építési szabályzatnak megfelelő átalakítási és/vagy bontási munkálatok elvégzéséhez a szerzőtől személyhez fűződő jogi alapon engedélyt kérnie nem kell.

2.2 A tulajdonjogi jogosítványok és a szerzői jog gyakorlása a megkeresés szerinti esetben

Az eljáró tanács a konkrét ügyben – kizárólag a megkeresésben foglalt és ahhoz csatolt tények, adatok vizsgálata alapján – a következőket állapítja meg:

- az M. tulajdonában lévő, a Várban található épületegyüttes megkereséssel érintett, 1960-as években épült részlete szerzői jogi oltalom alatt álló mű, amelynek elbontását és – az 1960-as években a K. Vállalat által készített tervek fel nem használásával – az eredeti XVIII. századi állapot helyreállítását célzó teljes újjáépítését tervezi az M.;
- a lebontandó épületrész a II. világháború előtt ott állt épület egészének stílusától eltérő kiegészítés;
- az eljáró tanács álláspontja szerint mind az M. rendeltetészerű használathoz fűződő jogszerű tulajdonosi magánérdeke, mind pedig a budai Várnegyed építészeti egységességéhez, harmonikus városképi kialakításához fűződő társadalmi érdek jelentős;
- az a tény, hogy a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, mint műemlékvédelmi hatóság célja a megkeresés szerint egy adott stílusú rekonstrukció, az eljáró tanács szerint arra enged következtetni, hogy ezen rekonstrukció a műemlékek védelmével kapcsolatos közérdeknek megfelel;
- így a 2.1.3 pontban bemutatott bírói gyakorlatot követve megállapítható, hogy az átépítésre az eredeti mű szerzői jogosultjától engedélyt kérni nem kell. Ennek az álláspontnak az a jogdogmatikai indoka, hogy ha a szerzői jog gyakorlása rendeltetésellenes, akkor az joggal való visszaélést jelent (Ptk. 5. §), amelynek a szankciója, a rendeltetésellenesen gyakorolt jog fajtájához igazodik. Egy kizárólagos jog rendeltetésellenes gyakorlásának az a következménye, hogy az engedélyezési joggal az adott esetben nem lehet élni.

Az eljáró tanács utal arra, hogy jelen esetben a szerzői vagyoni jogok jogosultját megillető átdolgozási jog alapján sem merül fel engedélykérési kötelezettsége az M.-nek. Az átdolgozási jog tartalmát ugyanis az Szjt. az alábbiak szerint határozza meg: „A szerző kizárólagos joga, hogy a művét átdolgozza, illetve, hogy erre másnak engedélyt adjon. Átdolgozás a mű fordítása, színpadi, zenei feldolgozása, filmre való átdolgozása, a filmalkotás átdolgozása és a mű minden más olyan megváltoztatása is, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre.” (Szjt. 29.§)

Az eljáró tanács méltányosnak tartaná, hogy az adott ügyben és a hasonló esetekben a tulajdonos a szerzői jog jogosultját értesítse a tervezett átépítésről, bontásról, hogy a jogosultnak módja legyen az alkotásról fényképezés útján, vagy egyéb módon másolatot készíteni. Ez levezethető az Szjt. 13. §-ának és az alapjául szolgáló Berni Unió Egyezmény 6bis Cikkének szelleméből.

Jelen esetben az építészeti alkotás teljes egészében megsemmisítésre kerül, azaz nem marad fenn olyan egyéni, eredeti jelleget tükröző eleme, melynek átépítés útján történő felhasználása megalapozná a szerzői jogosult átdolgozási jogát.

III.
A megkeresésre adott válaszok

A 2.2 pontban foglaltak alapján az eljáró tanács a megkeresésben feltett első kérdésre a következő választ adja: az M. a K. Vállalat és az eredeti tervező engedélye nélkül jogosult a szóban forgó épületrész átépítésére harmadik személynek megbízást adni.

Az első kérdésre adott válaszból adódóan a megkereső által feltételesen feltett második és harmadik kérdésre nem kell választ adnia az eljáró tanácsnak.

Budapest, 2006. február 8.

Dr. Gyertyánfy Péter
a tanács elnöke

Dr. Szinger András
a tanács előadó tagja

Jékely Zsolt
tanács szavazó tagja

Ekler Dezső
tanács szavazó tagja

Locsmándi Gábor
tanács szavazó tagja